

ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

За допомогою аналізу стану сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів ідентифіковано тенденції їх розвитку й проблеми діяльності. Методологічно обґрунтована необхідність та виділено перспективні напрями формування фінансової державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Постановка проблеми

Важливою складовою аграрних перетворень в Україні є розвиток кооперативного руху. Кооперація відкриває перспективи для створення нової організаційної структури сільського господарства, яка сприятиме встановленню ринкової рівноваги та збільшенню можливостей для економічного захисту сільськогосподарських товаровиробників. Визначну роль у формуванні та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів відіграє держава. Поступово відійшовши від безпосередньо адміністративного управління, виконання заготівельно-збутової функції та матеріально-технічного забезпечення аграріїв, держава повинна зосередити свою увагу на регулюванні їх діяльності переважно за допомогою ринкових важелів.

На сучасному етапі державна фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів не завжди характеризується узгодженістю та системністю заходів, здійснюваних органами державної влади стосовно кооперативних організацій. Водночас, однією з найгостріших проблем їх розвитку залишається формування фінансових ресурсів, оскільки кооперування приваблює, в основному, сільськогосподарських товаровиробників з відносно обмеженими фінансовими можливостями, а кооперативна ініціатива реалізується, головним чином, там, де непотрібне залучення спеціальних коштів.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Вагомий внесок у теорію і практику розвитку кооперативного руху зроблено такими економістами-аграрниками, як В. Гончаренком, М. Маліком, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненком, Ю. Ушкаренком та ін. [3, 4, 5, 10]. Питання державного регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації досліджував В. Бабаєв [1]. Проблемам державного фінансового забезпечення обслуговуючих кооперативів присвячені праці А. Шолойко [11]. Конструктивними є погляди щодо державної підтримки розвитку кооперації, запропоновані В. Зіновчуком.

Він вважає, що підтримка і розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації у національному, регіональному та локальному масштабах, передусім, повинні передбачати безкомпромісне протистояння некваліфікованому, некомпетентному, а часом і навмисно неправильному тлумаченню суті кооперативної організації, її особливої економічної природи, фундаментальних принципів кооперації [4]. Водночас, не всі питання, пов'язані з фінансовою підтримкою формування та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, є достатньо вивченими і вирішеними, що вказує на необхідність проведення окремого дослідження у зазначеному напрямі.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес державної фінансової підтримки формування та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Теоретичний аналіз порушених в дослідженні питань було здійснено за загальнометодологічною схемою системного підходу, відповідно до якої у всякому явищі, що розглядається, обґрунтовуються чинники його системної цілісності, структурно-функціональної організації, інтеграції у систему більш високого порядку. Для вирішення окремих завдань використовувалися статистико-економічний метод (при аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку кооперативних організацій в аграрному секторі економіки країни); метод порівняльного аналізу (при дослідженні економічних категорій, методик оцінки, шляхів та напрямів державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів); метод аналогії (при розробці пропозицій щодо поліпшення стану фінансового забезпечення кооперативних організацій); графічний метод (для обробки та узагальнення даних, відображення їх у таблицях та рисунках).

Результати досліджень

Сільськогосподарські кооперативи, що будують свою діяльність на міжнародних принципах кооперації і відповідають концепції кооперативного підприємства у ринковій економічній системі, почали поширюватися в Україні після прийняття Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997 р.), який закріпив їх легітимний статус та забезпечив відповідне правове поле діяльності. Затверджена наказом Міністерства аграрної політики «Програма становлення і розвитку сільськогосподарських кооперативів як неприбуткових організацій» (2000 р.) визначила пріоритети розвитку кооперативного руху в аграрному секторі та намітила основні напрями його державної підтримки.

Указами Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» й «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки на ринкових засадах»

(2000 р.) були затверджені основні економічні засади становлення кооперації в Україні. А прийняття у 2003 р. Закону України «Про кооперацію», який визначив основні принципи діяльності усіх кооперативних організацій, сприяло активізації розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі економіки країни та зростанню їх кількості з 447 у 2000 р. до 1127 у 2005 р. (рис. 1). Водночас, відсутність системної державної підтримки та належного фінансового забезпечення, незадовільний стан матеріально-технічної бази кооперативів – ці та ряд інших факторів вплинули на скорочення їх кількості до 645 у 2010 р.

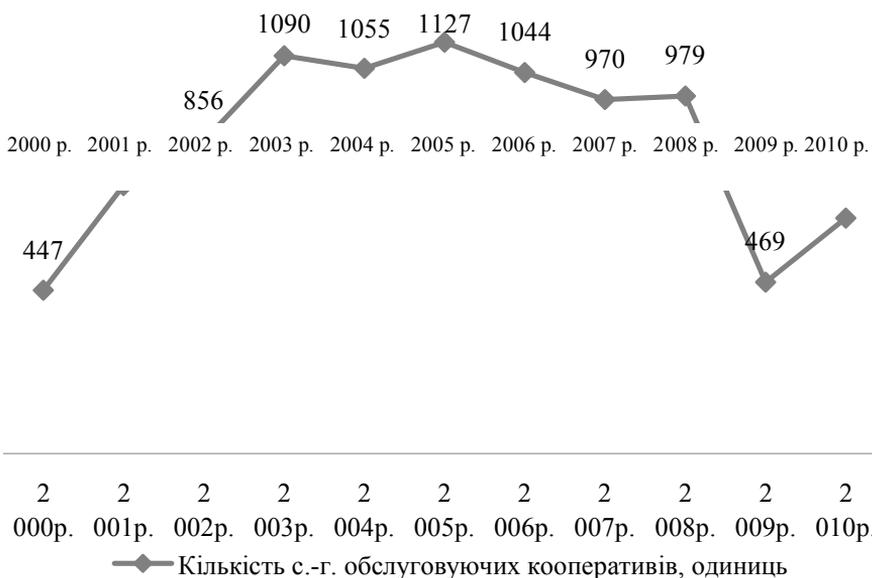

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, 2000–2010 рр.

Джерело: побудовано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Зазначені проблеми вказують на необхідність державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, в тому числі і на часткове бюджетне фінансування їх діяльності. Безумовно, пріоритетними джерелами фінансового забезпечення кооперативних організацій у частині створення і обслуговування матеріально-технічної бази, забезпечення обіговими коштами повинні залишатися власні кошти кооперативів. Проте, як свідчить досвід країн з ринковою економікою, серед засобів державної підтримки особливого значення набуває бюджетне фінансування.

За рахунок асигнувань з державного та місцевих бюджетів, різних фондів цільового призначення здійснюються регулювання й підтримка діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Бюджетні трансферти, як правило, мають цільовий та регулярний характер, спрямовуються на фінансування державних програм розвитку кооперації; формування інфраструктури аграрного ринку; кадрову, інформаційно-консультаційну та наукову підтримку діяльності сільськогосподарських кооперативів; фінансове забезпечення органів державної влади, відповідальних за розвиток кооперації у сільському господарстві тощо.

В Україні Державною цільовою економічною програмою підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. передбачено виділення бюджетних коштів на підтримку діючих і створення нових молочарських, м'ясопереробних, плодоовочевих, багатофункціональних і зернових кооперативів, кооперативів з обробітку землі та збирання врожаю сільськогосподарських культур. Також програмою визначено орієнтований обсяг коштів державного бюджету, необхідних для її виконання у сумі 6489 млн грн [8].

Відповідно до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 9.03.2011 р., № 272 «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів», визначено механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів». Встановлено, що спрямування бюджетних коштів здійснюватиметься на конкурсних засадах на фінансову підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, членами яких є виключно особисті селянські, фермерські господарства та фізичні особи – сільськогосподарські товаровиробники; для придбання сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування вітчизняного виробництва. Фінансова підтримка надаватиметься кооперативові у розмірі 90 % вартості техніки без урахування сум ПДВ за умови попередньої оплати кооперативом постачальної техніки 10 % її вартості та укладання з управлінням відповідного договору [9].

Водночас, слід зауважити, що, незважаючи на визначені в законодавчому порядку заходи, фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів впродовж 2009–2011 рр. здійснювалася на досить низькому рівні (рис. 2).

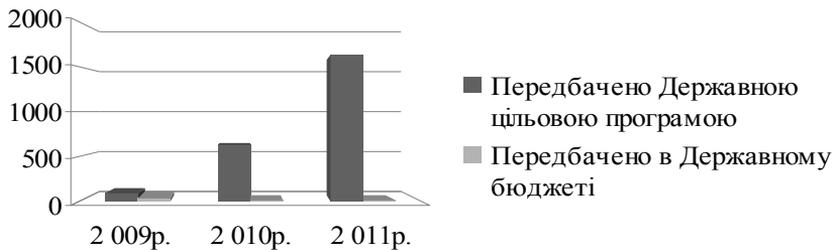

Рис. 2. Динаміка бюджетного фінансування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, млн грн.

Джерело: побудовано за даними [7, 8].

Відтак, Державною цільовою економічною програмою розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року було передбачено виділення 1630,5 млн грн у 2011 р. на підтримку діяльності кооперативних організацій. Водночас, у Державний бюджет на 2011 р. за програмою «Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» було закладено лише 5,0 млн грн. Фактичний рівень фінансування заходів, передбачених Державною цільовою економічною програмою, навіть не відповідав плановим бюджетним показникам.

Така ситуація, з одного боку, викликана наслідками фінансово-економічної кризи, а з іншого – відсутністю системних, чітких та злагоджених дій з боку органів державної влади і управління у реалізації запланованих дій й заходів. Як наслідок, очікуваного рівня зростання кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (1000 одиниць у 2010 р. згідно з прогнозами, оприлюдненими Державною цільовою економічною програмою підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року) не відбулося, матеріально-технічна база діючих кооперативів залишається у край тяжкому стані, під загрозою невиконання опинився третій етап (2012–2015 рр.) реалізації Програми, який передбачає забезпечення виконання визначених заходів у повному обсязі.

Саме тому, наразі актуальним є питання диверсифікації джерел формування фінансових ресурсів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. У цьому контексті доцільним вбачається виокремлення двох головних напрямів їх мобілізації: внутрішнього та зовнішнього (рис. 3).

Рис. 3. Джерела мобілізації фінансових ресурсів сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами

Джерело: адаптовано [3, 6].

До внутрішніх джерел формування фінансових ресурсів кооперативних організацій доцільно віднести вступні, пайові та додаткові внески членів кооперативу. Можливим також є залучення позичок членів кооперативу. Такі позички здійснюються на договірних засадах і підлягають обов'язковому поверненню в обумовлений термін.

Досить часто на практиці використовується такий метод поповнення капіталу кооперативних організацій, як відстрочене повернення кооперативних виплат. Даний метод ґрунтується на утриманні всіх або частини виплат, які підлягають поверненню членам-власникам. Термін відстрочення залежить від потреб кооперативу у поповненні капіталу [6, с. 165].

До зовнішніх джерел мобілізації фінансових ресурсів сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами слід включити довго- та короткострокові позики банківських установ, а також комерційне кредитування. Економічно доцільним вбачається залучення кредитних ресурсів через кредитні спілки та кооперативні банки, що відповідає особливостям кооперативної форми господарювання й гарантує аграріям порівняно дешеві і пільгові кредити.

З метою поповнення оборотного капіталу кооперативи можуть вдаватися до факторингових послуг, в основі яких лежить перевідступлення першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредиторі з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредиторі [2, с. 26]. Оновлення основних засобів виробництва кооперативи

можуть здійснити через лізинг, який спрямований на передачу певного майна у строкове, платне та цільове використання.

Стосовно бюджетного фінансування кооперативної діяльності, то тут слід враховувати, що бюджетне фінансування здатне позитивно вплинути на роботу кооперативів, якщо матиме цільовий та регулярний характер. Важливо забезпечити адресне надходження коштів безпосередньо членам кооперативних організацій, а також незалежний контроль за їх використанням. Крім того, потрібно зауважити, що бюджетна підтримка обслуговуючих кооперативів буде доцільною лише на початковому етапі їх розвитку. Значною мірою успіх у господарській діяльності цих підприємств залежатиме від їх здатності оперативно залучати кошти і з інших джерел.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Наразі державна підтримка діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів здійснюється за допомогою комплексу урядових програм та заходів, спрямованих на зростання ефективності й доходності сільськогосподарського виробництва. Водночас, незважаючи на визначені в законодавчому порядку заходи, фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів впродовж 2009–2011 рр. здійснювалася на досить низькому рівні. Фактичний рівень фінансування заходів, передбачених Державною цільовою економічною програмою розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р., не відповідав плановим бюджетним показникам.

Така ситуація значно уповільнює темпи розвитку кооперативного руху в аграрному секторі економіки країни та вказує на необхідність пошуку нових, більш ефективних способів державної підтримки кооперативних організацій. Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на розробку пропозицій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Література

-
1. Бабаєв В.Ю. Технологія державного регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації / В.Ю. Бабаєв // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2(40). – С. 1–10.
 2. Бурденко І.М. Фінансові інструменти: особливості їх класифікації / І.М. Бурденко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4(58). – С. 24–30.
 3. Гончаренко В.В. Концепція розвитку національного кооперативного руху / В.В. Гончаренко, Л.В. Молдаван, В.В. Зіновчук. – К., 2001. – С. 67–69.
 4. Зіновчук В.В. Економічна природа псевдокооперативів та небезпека їх поширення в аграрному секторі України / В.В. Зіновчук // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – С. 32.

5. Малік М.Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М.Й.Малік, Ю.Я.Лузан // Економіка АПК. – 2010. – №3. – С.3–9.
 6. Основи кооперації: навч. посіб. / С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук. Р.Я. Пастушенко. – К.: Знання, 2004. – 470 с.
 7. Про Державний бюджет на 2011 рік: Закон України від 23.12.2011 р. № 2857-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 8. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.06.2009 р. № 557 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
 9. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.03.2011 р., № 272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
 10. Ушкаренко Ю.В. Сільськогосподарська кооперація в еволюційному вимірі: моногр. / Ю.В. Ушкаренко. – Херсон: Айлан, 2009. – 404 с., іл.
 11. Шолойко А.С. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах застосування програмно-цільового методу фінансування / А.С. Шолойко// Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 2. – С. 93–98.
 12. Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.kiev.ua>.
-
-